

La lletra impresa a través de la música

Teresa Pàmies: cor de bolero

Teresa Pàmies (Balaguer, 1919), militant de la JSUC durant la seva joventut, torna el 1971 a Catalunya, després d'un llarg exili, i el mateix any guanya el Premi Josep Pla amb *Testament a Praga*. El 1974 aconsegueix el Premi Joan Estelrich amb *Quan érem capitans*, i d'aleshores ençà ha anat publicant una important quantitat d'obres de gèneres molt diversos (novel·les, dietaris, llibres de viatges...), en les quals la creació literària s'agermana gairebé sempre amb l'observació personal i la memòria històrica. Entre altres llibres, podem esmentar *Va ploure tot el dia* (1974), *Quan érem refugiats* (1975), *Dona de pres* (1975), *Amor clandestí* (1976), *Aquell vellet gentil i pulcre* (1978), *Matins de l'Aran*

(1982), *Rosalía no hi era* (1982), *Massa tard per a Cèlia* (1984), *Primavera de l'àvia* (1984), *Aventura catalana del noi Pau Rispa* (1984), *Cartes al fill recluta* (1984), *Segrest amb filipina* (1986), *Nadal a Porto* (1994) i *La filla del gudari* (1997). En les seves col·laboracions radiofòniques, recollides als volums *Coses de la vida. A ritme de bolero* (1993) i *La vida amb cançó* (1999), Teresa Pàmies s'ha revelat com una enamorada de les cançons de tota mena. N'hem volgut parlar una tarda d'estiu, en una petita illa verda al cor de Barcelona, abans que en Gregorio López Raimundo ("els cabells blancs, la bondat a la cara...") no la passés a buscar per a la seva passejada habitual.

Per MIQUEL PUJADÓ

Quan la gent pensa en els gustos musicals de la Teresa Pàmies, de seguida li vénen al cap els boleros, a causa potser dels teus programes radiofònics. En canvi, crec que ets una dona molt eclèctica...

—És clar que he fet una certa funció de reintrodutora del bolero en un moment en què estava una mica oblidat, i m'he passat molts anys parlant-ne, però també és veritat que tinc un concepte molt ampli de la música i de les cançons. M'agrada un gran ventall de gèneres musicals i m'ho passo molt bé amb coses tan diverses com la cançó *Midnight cowboy*, els temes de Villa-Lobos, els tangos d'Astor Piazzola...

—Aquest eclecticisme es pot comprovar, per exemple, rellegint el teu dietari *Primavera de l'àvia*, on, per cert, parlant de Piazzola, l'acuses de ser un compositor d'un sol registre.

—Sí, es repeteix bastant. Però de tota manera m'atrau aquesta me-

na d'insistència estètica... La gent se sorprèn que a banda dels boleros m'agradin coses tan diverses, incloent-hi compositors clàssics, però el fet és que jo vaig començar a l'Orfeó Balaguerí cantant cançons populars catalanes i d'arreu. Just a l'inici de Rosalía no hi era, explico com, amb quinze anys, hi cantava —sense entendre'n gran part de la lletra— un tema preciós en galleg, *Negra sombra*, que era un poema de Rosalía de Castro musicat per Juan Montes. L'Orfeó em va educar la veu, però també em va obrir un món de música que jo desconeixia, amb meravelles com *La mort de l'escolà* i *La sardana de les monges*, passant per cançons patriòtiques com *El cant de la senyera* que, per cert, sempre m'ha agradat molt més que no pas *Els segadors*. Anàvem pels pobles a cantar, i a poc a poc em van anar educant la veu, el sentit del ritme, i sobretot el gust de cantar amb altra gent. No hi ha res més bonic que cantar amb altres veus, formant part d'un tot. És un goig realment in-

fable... Més tard, vaig passar deu anys a Praga, en un país on la gent viu la música des del bressol, i aquest ambient musical és el primer que m'hi va cridar l'atenció. Jo hi crec molt, en l'ensenyament de la música a les escoles. La música, apresada des de l'escola primària, ajuda a assimilar moltes altres coses. No és solament allò del *Do-Re-Mi-Fa-Sol*, sinó que et dona defenses davant de la vida. Els meus fills han estudiat música, i sempre he aconsellat que els meus nets també n'apreguessin.

—I és que la música, deixant de banda el fet purament artístic, també incorpora molts elements de lògica. I de matemàtiques.

—Exacte: barreja la imaginació amb el rigor. La música és molt i molt pedagògica, i representa un bagatge cultural extraordinari. No comprenc per què aquí no se li dóna la importància que es mereix. El meu fill Sergi, que va néixer a París, va estudiar música des de petit com la cosa més natural del món, i en canvi en el nostre país jo no veig que hi hagi

un autèntic interès de les institucions per portar la música a les escoles. Sí, es parla d'“escoles de música”, però no és això l'essencial. L'essencial és que tots els nens tinguin un mínim de formació musical, que la música sigui per a ells una assignatura més.

—Així podríem almenys estar preparats per gaudir-ne, encara que no s'hi pensessin dedicar.

—I podrien conèixer els seus propis referents. Jo he estimat la música d'arreu del món precisament perquè vaig començar coneixent i estimant la del meu país. Gràcies a l'Orfeó, ho repeteixo, i a la seva disciplina d'ensenyament, d'on els divismes quedaven exclosos: així que una veu destacava li feien entendre que la bellesa d'allò que es cantava es basava en l'harmonia global i no en l'individualisme. Considero que això és molt pedagògic.

—Gairebé sembla que em parlis d'un curset de formació política...

—Més aviat de formació cívica. Perquè es tracta de respectar els

altres. El nostre director no acceptava indisciplines de cap mena, ni divismes ni menyspreu cap als altres cantaires. A mi això m'ha marcat, i m'ha ajudat molt. A més, en aquella època el cant coral tenia una gran difusió: hi havia intercanvis de vila en vila, concursos d'orfeons... Això s'ha perdut. És veritat que les circumstàncies són diferents, deu costar molt aplegar tota la gent que es reunia abans als pobles...

—Continua havent-hi corals, de tota manera.

—Sí, i a Balaguer l'Orfeó continua existint, però em sembla que l'activitat diguem-ne “social” ha disminuït.

—Resumint: vas començar en el camp coral, i després vas anar obrint-te a allò que trobaves pel camí sense autoimposar-te barres ni limitacions de cap mena: música clàssica, jazz...

—Vaig tenir la sort de viure, com t'he dit, a la Txecoslovàquia dels anys cinquanta i seixanta, on hi havia els festivals de la Primavera de Praga Musical... Hi vaig

descobrir compositors com Smetana, amb La meva pàtria... I he anat aprenent tota la vida per aquests mons de Déu: pensa que em va tocar viure més de deu anys a París en plena època daurada de la cançó francesa. Hi vaig ser del 58 al 61.

—Efectivament, l'edat d'or —amb Brassens, Ferré, Barbara, Béart, Brel, Perret, etcètera— comença cap al 53 o 54. És l'època dels cabarets de la rive gauche: L'Écluse, La Colombe, L'Échelle de Jacob...

—Recordo que cada dia, havent sopat, hi havia un programa excel·lent de cançó, i tots els meus fills han mamat de Brel i de tants altres... Vam anar a l'Olympia a veure en Brassens. Vaig tenir la sort de veure l'Édith Piaf en viu a l'Alhambra a la seva darrera època. Era una autèntica florida de grans artistes, i cal dir que la cançó francesa va tenir una gran influència en la meua generació, i també en la següent.

—Doncs pensa que continua vivint: d'aquí a uns dies seré al Trianon de París, per cantar en un

FOTO: COLTA

homenatge a Léo Ferré, i compartiré l'escenari amb clàssics incombustibles com Guy Béart o Michel Legrand, i amb cantants més joves però d'una gran qualitat, com Jean Guidoni.

—La llàstima és que els darrers aquí no els coneixem. No arriben els seus discos ni se senten per la ràdio... Ferré sí que l'havia escoltat molt. M'encantava aquella cançó seva tan desesperada, Avec le temps, que curiosament també va ser interpretada, i molt bé, per Dalida.

—Originàriament, Avec le temps va sortir publicada només en un disc petit, i la discogràfica es va veure obligada a incloure-la en un LP en veure'n la repercussió...

—I de Ferré també m'encanten les seves cançons més provocadores, tant des d'un punt de vista polític com fins i tot moral: Ni Dieu ni maître, Petite... Era un grandíssim artista. També recordo Le flamenco de Paris, les seves musicacions de Baudelaire... I pamflets recitats com Et basta! Un pamflet ben fet també és molt respectable. ¿Saps quina cantant m'agradava molt, i aquí és molt poc coneguda? La Patashou.

—Molta gent només la recorda com la "descobridora" de Brassens, però era una intèrpret excel·lent, amb una veu d'una gran frescor i ductilitat, i sabia ser popular sense caure mai en el populisme ni en la vulgaritat.

—I tenia una capacitat d'emoció excepcional. La que no m'agrada, ves per on, és la Barbara. La trobava massa artificiosa. Trobava més natural la Juliette Gréco, tot i la seva sofisticació... En les seves mans, fins i tot el micròfon esdevenia un ésser orgànic, humà... Ara també recordo en Serge Reggiani...

—...que va començar a cantar als quaranta anys repicats, després d'una sèrie de sotracos en la seva carrera com a actor de cinema i de teatre. Precisament fou la Barbara qui el va empènyer, i Moustaki li va donar algunes de les seves primeres cançons, com Sarah i Ma liberté.

—És curiós com va arribar a connectar amb els joves, malgrat la diferència generacional. Els nois i noies de divuit o vint anys l'adoraven. En Reggiani era un gran patètic de la cançó. Temes com Le petit garçon o L'italien

et posaven la carn de gallina.

—Parles en passat, però encara canta: el seu darrer disc es de fa dos anys, i fa poc que ha omplert el Palais des Congrès. És veritat que fa uns anys les va passar males: un fill seu, també cantant, es va suïcidar, ell va estar alcoholitzat molt de temps...

—També m'agrada el gust d'alguns francesos, com Guy Béart o Yves Montand, de reprendre i revaloritzar les seves cançons populars, cantant-les a la manera actual. Aquí sembla que trobem gust a perdre el nostre patrimoni, quan hi ha cançons tradicionals com El testament d'Amèlia que són realment precioses i, a més, plenament vigents: la mare i la filla que es disputen el mateix home... Imagina't!

—Béart era, però, molt més fresc i natural que Montand.

—És que Montand era un perfeccionista obsessiu. Jo l'havia vist en directe, en una festa de "L'Humanité", abans que no es tornés un anticomunista, o més aviat, un antidogmàtic visceral. Aquella onada anticomunista, fou sobretot antitotalitària, i tenia la seva justificació, sobretot en el camp de l'art. Montand o Jean Ferrat van reaccionar amb sinceritat, d'una manera molt autèntica. Potser, però, m'identifico més amb la revolta gradual, més interioritzada, de la Simone Signoret.

—Quins altres cantants recordes dels teus anys parisencs?

—No sé què se n'haurà fet, però hi havia un cantant australià que cantava en francès i en anglès... Graeme Allwright. Vaig anar amb els meus fills a sentir-lo a Bobino, i em va encantar. Cantava aquell tema de Malvina Reynolds, Little boxes.

—Continua cantant, l'Allwright, als seus setanta anys. A França, la longevitat artística és la norma, no l'excepció: pensa que Nougaro aviat farà també els setanta i està en plena forma, i que Trenet acaba de treure un nou disc de temes nous als vuitanta-sis anys, i que aquesta tardor actuarà a la sala Pleyel.

—En Trenet, el vaig veure al Tivoli fa uns quants anys i em va emocionar. Són cantants que tenen un gran ofici, i que milloren amb el temps: tenen més segure-

tat, coneixen millor les possibilitats de la seva veu... L'Édith Piaf, en canvi, a les acaballes feia partir, tot i que encara arribava a impressionar amb les darreres cançons, com Non, je ne regrette rien. En uns últims anys tan sòrdids, quan ella estava tan gastada i envellida, sort en va tenir d'aquell xicot grec...

—¿En Théo Sarapo?

—Això mateix. Molts el vam criticar, tractant-lo de gigolò, però jo crec que li va donar, a la Piaf, les seves darreres alegries de debò, i un motiu per continuar cantant... N'hi ha qui diu que si no deixava els escenaris era perquè necessitava diners. Això tant se me'n dona! Ella era feliç, i això es reflectia en el seu art.

—Aquí en canvi, quan algú porta cantant més de vint anys sembla que ha de demanar perdó per fer-ho, o bé li posen l'etiqueta de resistent antifranquista i el volen tancar al museu...

—Perquè en aquest país la Cançó mai no s'ha respectat tant com a França. I s'han barrejat coses que no tenien res a veure. La cançó existeix independentment del moment històric, és un gènere viu a tot arreu. Les preguntes que en Cuní li feia l'altre dia a en Raimon per la ràdio, poc abans de la inauguració del Grec, em van irritar: que si era un lluitador, que si... A mi el que m'interessa és que parlin de les seves cançons, de la qualitat artística del seu treball! A França, Raimon seria un home encara a mitja carrera: a més, la veritat és que canta millor i que escriu cançons molt més interessants que no pas les antigues. Però la gent no en parla. Ni la crítica.

—El problema és que al nostre país no existeix una autèntica crítica de cançó.

—Ni de cançó ni gairebé de cinema. I en el camp del teatre, hi ha molt rebentisme, com és el cas d'en Joan de Sagarra. Si tinguéssim una crítica de debò, i sincera, aniríem molt millor. Mentrestant, ha quedat marginada molta gent interessant: en Pi de la Serra, l'Ovidi... L'Ovidi va fer coses magnífiques, amb en Toti Soler, i el van deixar totalment de banda. Caldria que hi hagués programes de ràdio i de televisió per poder sen-

tir el que es fa a casa nostra, i alhora cantants europeus actuals i de qualitat. És clar que, aquí, qui mana són les multinacionals del disc. Tothom se sotmet a la llei del mercat.

—I així s'aconsegueix que el públic ignori la mateixa existència d'un cert tipus de cançó, ja que avui dia allò que no està mediatitzat sembla que no existeixi. Però canviem de tema: com vas començar a introduir-te en el món del bolero?

—Va ser a Mèxic, on vaig viure quatre anys. Era l'època d'Augustín Lara, que havia començat cantant a cabarets de mala mort, però que es va donar a conèixer popularment gràcies a la ràdio, que és una gran potència difusora. El bolero de tipus cubà, molt més alegre i passional, el vaig des-

"Aquí sembla que trobem gust a perdre el nostre patrimoni quan hi ha cançons tradicionals que són realment precioses"

cobrir més tard, amb Toña Lane-gra. Ja als anys seixanta, em vaig apassionar amb en Manzanero, que com a lletrista i compositor va aportar una qualitat especial al bolero: ja no era només una música per ballar, sinó per fruitar-ne a tots nivells com a gènere. Quan aquí els "progres" deien pestes del bolero i d'en Machín, dient que eren cançons per a porteres, durant molts anys jo vaig amenitzar les meves cròniques socials, sobre dones apallissades, violades, abandonades, amb més de mil boleros...

—Potser la reivindicació del bolero, en una clau més lúdica i surreal, va venir també de la mà de la gent del primer Zeleste: en Gato Pérez, en Sisa...

—I des d'una perspectiva una mica més sòrdida, almenys pel que fa al Sisa quan es va convertir en Ricardo Solfa. Ara, però, hi ha boleros moderns esplèndids, com Lía, un bolero de Nacho Cano que ha estat estrenat per Ana Belén. També en Sabina ha fet algun intent força interessant, una cançó que és realment per ballar, Como un explorador. I la cançó Paréntesis de Javier Krahe és un bolero extraordinari...

—Ja per acabar: com va anar que t'animessis a fer aquelles dues tandes de programes radiofònics il·lustrats amb cançons, amb en Josep Cuní?

—En Cuní em va suggerir que cantés jo mateixa boleros per antena. Evidentment, li vaig dir que no, però que, si ell volia, podia fer comentaris d'actualitat "amb" boleros, ja que el bolero toca absolutament tots els temes que tenen alguna cosa a veure amb els sentiments. Tot plegat, va agafar força volada i vam captar molta audiència... La primera tanda va ser a partir del 87 o 88. Quan en Cuní va arribar de Catalunya Ràdio, la direcció em va comunicar que la meua secció no tindria continuïtat. Vaig tornar a treballar amb en Cuní, fins fa poc, aquest cop a la COM Ràdio, però ampliant les cançons triades més enllà dels boleros: també n'he posat una de teva! Les dues tandes han estat recollides en llibre. A Catalunya Ràdio, en Jordi Margarit va fer que m'incorporés a El pont de les formigues, on encara continuo: recomano pel·lícules, exposicions, concerts... tot posant l'accent en els petits detalls, i descobrint al públic espais poc coneguts on es fan actes culturals, sovint gratuïts, com l'auditori de Caja Madrid. Això m'obliga a mantenir-me activa i anar contínuament amunt i avall. Vet aquí que a la meua edat, gairebé vuitanta anys, descobreixo coses que no hauria conegut si no fos per una modesta participació radiofònica de deu o dotze minuts setmanals. Per cert, abans de la meua intervenció, hi participa en Jaume Arnella, tot cantant romanços. Així que, ja ho veus, encara que ara no en programi, sempre tinc les cançons ben a prop.